

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra civilního práva

Bakalářská práce

Alternativní řešení trestních věcí mimo standardní trestní řízení se zaměřením na podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání.

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Hyková
Autor práce: Václav Slabý
Studijní obor: Sociální a charitativní práce
Ročník: III.

2007

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....
Václav Slabý

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Kateřině Hykové za poskytnuté rady, podněty, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah:

1	Úvod	5
2	Historický vývoj přístupu k řešení trestních věcí	7
2.1	Trestání v období starověku.....	8
2.2	Trestání v období feudalismu	9
2.3	Trestání v období osvícenství	10
2.4	Trestání v novodobém pojetí	11
3	Tradiční model řešení trestních věcí	13
3.1	Restorativní justice jako alternativa k tradičnímu trestání.....	15
4	Alternativní trestání	18
4.1	Pojem alternativní sankce	21
4.2	Formy alternativního řešení trestních věcí v systému platného práva.....	22
4.3	Východiska pro zavedení odklonů do systému trestního práva.....	24
4.4	Podmíněné zastavení trestního stíhání.....	25
4.5	Narovnání.....	29
4.6	Komparace institutu podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání.....	32
5	Probační a mediační služba České republiky.....	34
5.1	Oblast činnosti Probační a mediační služby	36
5.2	Úkoly Probační a mediační služby ČR u podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání	38
6	Závěr	40
	Použitá literatura:.....	42
	Abstrakt	44
	Abstract.....	45

1 Úvod

Za téma své bakalářské práce jsem si vybral problematiku alternativního trestání, název práce zní „Alternativní řešení trestních věcí mimo standardní trestní řízení se zaměřením na podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání“. Svoji práci chci po krátkém nastínění přístupů k trestání v jednotlivých historických obdobích a vymezení celého systému alternativ k trestu odnětí svobody zaměřit právě na tyto dva relativně nové instituty - tedy podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání.

Volbu problematiky zpracovávané v bakalářské práci ovlivnila nejen moje profese, ve které mám možnost seznámit se s aplikací norem trestního práva v praxi, ale i studium oboru Sociální a charitativní práce na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Právě studium tohoto oboru mi umožnilo určitým způsobem podstoupit od problematiky, se kterou se denně setkávám a dalo mi možnost nahlédnout na ni z jiného úhlu pohledu, v souvislostech se skutečnostmi, které jsem dříve považoval za nepodstatné, či si je ani neuvědomoval. Dalším faktorem, který mne přivedl k volbě tohoto tématu byla v průběhu studia absolvovaná odborná praxe na středisku Probační a mediální služby České republiky. Právě tato relativně mladá instituce plní důležitou úlohu při realizaci odklonů v praxi.

Stejně jako v ostatních oblastech lidské činnosti i v oblasti trestní justice dochází v průběhu času k mnoha změnám. Tyto změny jsou jak odrazem jednotlivých teorií snažících se nalézt příčiny kriminality, tak i vyjadřují změny v reakcích společnosti na spáchané protiprávní jednání. Zatímco do nedávné doby byla v našich zemích tradičně uplatňována represivní, odplatná trestní spravedlnost, nynější trend směřuje ke koncepci obnovující trestní spravedlnosti, známé také pod pojmem restorativní justice.

Do možnosti alternativního řešení trestních věcí, jako jedné z možných reakcí společnosti na spáchaný delikt, jsou v současné době vkládány značné naděje. Tomuto řešení se připisuje nejen snížení nákladů, které s sebou nese výkon trestů spojených s odnětím svobody a odstranění některých negativních důsledků uvěznění, ale i lepší naplnění účelu trestu, zejména v rovině výchovné a preventivní. Velký důraz je kladen i na urovnání pokřivených vztahů mezi pachatelem a poškozeným v rámci mediace.

Ve své práci v úvodu nastíním, jakým způsobem bylo přistupováno k provinilcům v jednotlivých historických obdobích. Na tomto historickém průřezu se budu snažit poukázat zejména na postupnou humanizaci přístupu k trestání a na to, jaké funkce si ta která společnost od ukládaných a vykonávaných trestů slibovala.

Po tomto krátkém ohlédnutí do historie se budu věnovat výhradně přístupům k pachatelům trestných činů uplatňovaných v rámci platného trestního práva. Svoji pozornost

zaměřím na dva relativně nové instituty, a to podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání, které jako alternativy ke standardnímu trestnímu řízení demonstrují směr vývoje trestní justice v posledních letech, a to od justice trestající k justici obnovující. Vzhledem k omezenému rozsahu práce pojednám pouze o aplikaci uvedených institutů u dospělých pachatelů, neboť v případě mládeže vlivem speciální právní úpravy přistupují některé odlišnosti pro jejich aplikaci a dále existují i další alternativní postupy řízení.

Pro zpracování práce budu čerpat zejména z platných právních norem České republiky, zejména z Ústavy, LISTINY ZÁKLADNÍCH LIDSKÝCH PRÁV A SVOBOD, Trestního zákona, Trestního řádu, zákona o Probační a mediační službě, zákona o Soudnictví ve věcech mládeže a dále odborné literatury věnující se oblasti ústavního práva, trestního práva, sociální práci v justici, sociologii, psychologii, kriminologii a dalším. V neposlední řadě i z dalších veřejných zdrojů, zejména materiálů Probační a mediační služby ČR, Ministerstva spravedlnosti a dalších.

Tato práce si neklade za cíl zcela postihnout problematiku alternativního řešení trestních věcí, ale poukázat na vybrané možnosti trestání pachatelů méně závažných trestných činů, upozornit na klady a zápory, které s sebou toto řešení nese a v neposlední řadě poukázat i na dopady odklonů na hlavní aktéry – tedy pachatele trestného činu a poškozeného.

2 Historický vývoj přístupu k řešení trestních věcí

Jak nám dokazují mnohé dochované historické dokumenty, každé lidské společenství, ať již se jednalo o prvotní národy nebo současné moderní společnosti, bylo vždy nuceno reagovat na situace, kdy jedinci či celé skupiny odmítaly respektovat stanovené normy chránící hodnoty, jež společnost považovala za důležité a tedy jejich ochranu zpřísnila hrozbou sankce. Že se jednalo o témata citlivá dokazuje i to, kolik historických pramenů se zmiňuje o různých porušení norem, a o trestech, které za překročení rámce dovoleného chování následovaly. Z dobových záznamů lze také pozorovat, jakým směrem se v průběhu doby měnily nejen různé normy chránící zájmy společnosti, ale i k jakým změnám docházelo v charakteru ukládaných trestů. Povaha sankcí byla ovlivňována zejména pojetím "lidských práv" ve společnosti, úspořádáním správy vnitřních věcí konkrétní společnosti a samozřejmě stavem "soudnictví". V historickém vývoji trestání však lze zcela evidentně pozorovat postupnou humanizaci ukládaných trestů, kdy s vývojem společností je upouštěno od trestů z dnešního pohledu krutých až nelidských, a ty jsou nahrazovány tresty nejen nezasahujícím do fyzické integrity člověka, ale plně respektujícími přirozená práva člověka.

Ukládání trestů v sobě vždy odráželo účel, který měl být prostřednictvím jejich výkonu dosažen. V rámci trestněprávních nauk právě dosažení účelu trestu zaujímalo zvláštní místo. V tomto smyslu lze chápat i nejznámější teorie o důvodech a účelu trestání, které lze z hlediska jejich podstaty a historického vývoje rozdělit na absolutní, relativní a smíšené (slučovací).

- teorie absolutní - vyjádřené formulí: *punitur, quia peccatum est* (trestá se, protože bylo spácháno zlo), neboli též teorie taliační (*ius talionis*),¹ spatřující účel a tím i podstatu trestu v něm samotném, kdy trest nelze odůvodňovat nějakými pro společnost užitečnými účely, neboť tento je účelem sám o sobě, je opodstatněn sám sebou, jako spravedlivá odplata za zločin k dosažení spravedlnosti.
- teorie relativní – vyjádřené formulí: *punitur, ne peccetur* (trestá se, aby nebylo páčáno zlo)² zahrnující široké spektrum myšlenek negativní (odstrašující), jakož i pozitivní (zejména resocializační) generální i individuální prevence, spojující podstatu trestu s účelem stojící mimo samotný trest. Tedy zde s ochranou společnosti. Prvek odplaty jako takový odmítají

¹ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Brno: MU Brno 1996, str. 254, ISBN 80-210-2985-4.

² NOVOTNÝ, O., DOLENSKÝ, A., VANDUCHOVÁ, M. a kol. *Trestní právo hmotné. I. Obecná část*. 3. vydání, Praha: Kodex, 1997, str. 197, ISBN 80-85963-24-8.

- teorie smíšené – označované též výrazem „Vereinigungs theorie“³ usilující o spojení ideí trestů odplatných a účelově pojatých, snažící se překonat protiklad mezi teoriemi absolutními a relativními.

Směrem k teoriím smíšeným se ubíral i vývoj ve 20. století, neboť se ukazovalo jako optimální používat nikoliv jednostranně zaměřené samostatné teorie, ale právě užívání pozitiv směrů absolutních a relativních.⁴

2.1 Trestání v období starověku

Ve starověku byl trest ovládán zejména filozofií odstrašení a odplaty, platilo zde známé „*oko za oko, zub za zub*“. Pachatel měl být tedy postižen stejnou újmou, jakou zasáhl poškozeného. Na počátku starověku bylo hojně užíváno i „*krevní msty*“, jakéhosi dědictví přeneseného z rodové společnosti, přičemž stát svoji výlučnou autoritu k trestání prosazoval pouze pozvolna. Omezení krevní msty přineslo až organizování městských států, na něž bylo přeneseno i právo trestat provinilce. Charakter ukládaných trestů byl však z dnešního pohledu nepřiměřený - jednalo se o tresty smrti, tresty mrzačící a tresty postihující majetek viníka. Ukládané tresty se odvíjely nejen od vlastního provinění, ale i od společenského postavení viníka. Například trest smrti mohl být vykonán od stětím mečem, přes oběšením, zahrabáním za živa či naražení na kůl. Pachatelům z vyšších společenských vrstev pak přináležel trest, který s sebou nesl menší utrpení - tedy zde například stětí mečem. Rovněž u mrzačících trestů bylo možno nalézt analogii s konkrétním spáchaným činem - vyříznutí jazyka za pomluvu, utětí ruky za krádež a podobně. Trest odnětí svobody, tak jak jej chápeme dnes, nebyl v tomto období uplatňován. To zřejmě vyplývalo z obtíží, které uvěznění jedince přináší - náklady na stravu, ostrahu, financování provozu věznic a mnohé další. Určitou podobou se soudobým trestem odnětí svobody lze nalézt snad jen v trestu zotročení či vyhnání. Z majetkových trestů byla již v 2. století před naším letopočtem uplatňována tzv. "legální kompozice" (kompenzace), která spočívala v odškodnění oběti majetkovou náhradou.⁵

V rámci římského práva lze nalézt i zmínky o otroctví pro dluhy, později označované jako otroctví z trestu (*servitus poenae*), kdy na základě rozsudku trestního soudu se dlužník (odsouzený) stal státním otrokem s povinností pracovat.

³ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Brno: MU Brno 1996, str. 254, ISBN 80-210-2985-4.

⁴ Tamtéž, str. 255.

⁵ KLÍMA, J. *Nejstarší zákony lidstva. Chammurapi a jeho předchůdci*, 1 vyd. Praha: Academia. 1979. s.277.

2.2 *Trestání v období feudalismu*

Stejně jako v předchozím období i v období feudalismu v posláním trestu převažoval účel odstrašení jako preventivní působení na ostatní členy společnosti. Mnohé tresty však již začínaly plnit i funkci eliminační - uvěznění pachatele či jeho potupné označení cejchem. Výkon a ukládání trestů však s sebou neslo mnoho přežitků předstátní společnosti a tresty byly uplatňovány zejména pod dozorem a v zájmu vládnoucí třídy feudálů. Stále zde ještě nalézaly uplatnění tresty smrti, tresty mrzačící, nově byly zavedeny tresty omezující svobodu - tedy z dnešního pohledu trest odnětí svobody. Krátkodobé tresty omezující svobodu s sebou přinesly prvek do této doby neznámý - výchovné působení na samotného pachatele. Tento prvek však bylo možno nalézt i u trestů peněžitých a trestů nucených prací. Dříve výrazně dominující soukromá msta byly vlivem společenského uspořádání postupně omezována a nahrazována placením náhrady za způsobenou škodu či možností vykoupení z krevní msty.

Trest odnětí svobody jež byl uplatňován stále častěji postupně přecházel v alternativu k tradičně ukládaným trestům smrti či zmrzačení, jakožto postup humánnější, nezbavující člověka života, či nedotýkající se jeho fyzické integrity. To s sebou přineslo i nutnost budování vězení. Dle zřizovatelů bylo možno vězení dělit na církevní (klášterní, inkviziční, kajícíků), hradní, vojenské (káznice, trestnice), panské a jiné. Šlechtická vězení se v této době nacházela například na Pražském hradě - Černá věž byla určena k trestání lehčích provinění, známá Daliborka sloužila k uvěznění těžších hříšníků. Pro bohaté měšťany byly zřizovány i městská vězení, většinou umístěné přímo v budově radnice. Pro chudinu byly určeny vězení s daleko tvrdšími podmínkami, tzv. šatlavy, většinou umístěné ve sklepeních domů. Jak je tedy patrné, při rozhodování o umístění do konkrétního typu vězení záleželo nejen na spáchaném provinění, ale i na příslušnosti ke společenskému stavu.

Vnímání odsouzených v této době začalo mít i další rozměr, začali být vnímáni i jako zdroj práce, který mohl být využit. Tak například kolem roku 1500 byly v oblasti Středozevního moře zřizovány tábory s odsouzenými využívanými k nuceným pracem - tzv. galeje, které lze chápat jako určitý předstupeň k dnešnímu pojetí trestu odnětí svobody. Z historických pramenů lze rovněž vyčíst využití odsouzených koncem 16. století k výstavbě pevností proti Turkům nebo jejich odeslání na galeje na Dunaji. Mnoho odsouzených bylo v této době deportováno do Ameriky, kdy byli následně prodáni plantážníkům v jihoamerických státech a Západní Indii, kteří je společně s otroky z Afriky využívali jako levnou pracovní sílu. Po objevení Austrálie bylo až do poloviny 19. století právě sem prováděno deportování mnoha odsouzených. Trestanecké kolonie však vznikaly i v mnoha dalších zemích, např. Francii, Itálii, Rusku, Řecku a dalších.

2.3 Trestání v období osvícenství

Toto období přineslo zásadní zvrát v pohledu na tresty a trestání. Přišlo s myšlenou humanizace trestu a trestání. Své myšlenky autoři jednotlivých koncepcí opírali zejména o tzv. přirozené právo, o návrat k přírodě a k přírodním zákonům. Mezi první kritiky dosavadních způsobů trestání patřil Thomas More, který upozorňoval zejména na nepřiměřenost některých trestů vzhledem ke společenské nebezpečnosti spáchaného provinění. Stejně tak i francouzský právník a filozof Montesquieu vystoupil s požadavky na zajištění právní jistoty a zákonnosti v trestních procesech, a zejména upozornil na zásadu proporcionality mezi spáchaným činem a uloženým trestem, kdy je třeba při volbě trestu přihlídnout i k jeho výchovné funkci. Osvícenci vycházející především z práva člověka na život jako ze základního práva, upozorňovali na to, že je třeba zákonnými prostředky zakotvit i určitou míru ochrany pachatele. Na základě této filozofie se utvářela koncepce trestního práva vycházející z následujících zásad:

- žádný trestný čin bez zákona (*nullum crimen sine lege*) - ve své podstatě tato zásada znamená, že čin, který není uveden v zákoně, není trestným činem
- žádný trest bez zákona (*nulla poena sine lege*) – zásada znamenající že pachatel může být potrestán jen takovým trestem, který je uveden v zákoně.

Z těchto zásad vychází i tzv. klasická škola, za jejíhož zakladatele je považován italský markýz Cessare Beccaria (1738 - 1749), známý zejména svým dílem "*O zločinech a trestech*". Beccaria byl znám jako odpůrce krutých trestů a trestu smrti, kdy dle jeho názoru není účelem trestu způsobovat pachateli činu utrpení, ale ochránit společnost před pácháním trestných činů. Vyžadoval, aby při trestání byla zachována alespoň formální spravedlnost, tedy aby pachatelům stejných činů byly ukládány stejné tresty. Jeho myšlenky našly odraz v rekodifikaci trestního práva, kde již bylo možno nalézt uplatnění zásady proporcionality mezi spáchaným činem a trestem, a i zásadu zákonnosti. Příkladem může být „*Všeobecný zákoník o zločinech a trestech*“ z roku 1781, vydaný za vlády Josefa II. Vycházel přísně ze zásad „*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*“. Přinesl zrušení tortury - mučení, které mělo v rámci vyšetřování vést k přiznání, a mnoho změn se týkalo i ukládání trestů. Trest byl ukládán úměrně ke spáchanému trestnému činu, byly zrušeny mrzačící tresty, trest smrti byl nahrazen dlouhodobými nucenými pracemi a zákoník obsahoval výčet trestných činů, které byly řazeny dle společenské nebezpečnosti.

Trest odnětí svobody v této době našel svůj nový účel - převýchovu viníka. Původní funkce trestu - funkce odplatná a funkce eliminační ustoupila jaksí do pozadí, a cílem se stala zejména náprava "mravně zpustlého člověka". O novém pojetí trestu v tomto období vypovídá nápis na průčelí římské káznice sv. Michala z roku 1718 : " Trestati nepoctivé je málo, jestliže je výchovou neučíme být poctivými".

2.4 Trestání v novodobém pojetí

Nalezením nového pohledu na tresty a trestání v období osvícenství, zejména postupné omezování ukládání mrzačících a absolutních trestů, společně se zdůrazněním výchovné funkce trestu ovlivnilo celý další vývoj v této oblasti a položilo základy jednotlivým penologickým systémům - tedy určitým postupům a zásadám, podle kterých je vykonáván trest, a od kterých se očekává dosažení změny chování provinilce. I přesto, že byly odstraněny mrzačící tresty, potrestání bylo realizováno téměř výhradně uvězněním (dnes označované jako trest odnětí svobody), a právě na ně se orientovaly jednotlivé penologické systémy. V průběhu 18. a 19. století vznikly 4 základní systémy zacházení s vězňami:

- Pensylvánský systém - (tzv. izolační systém) - vznikl v roce 1786 v Philadelphii, kde vězení hvězdicového typu svých architektonickým řešením umožňovalo izolaci uvězněného. Každý z vězňů byl umístěn sám, přičemž v počátcích uvěznění byl vyloučen i z pracovní činnosti. Mohl si číst Bibli, účastnit se náboženských kázání a jeho hlavní povinností bylo zpytovat svědomí. Izolace uvězněného měla nejen předcházet útekům a "kriminální nákaze", ale měla vést i k možnosti dosažení sebepoznání a nápravy. Místo toho však sociální izolace uvězněných a nedostatek podnětů z okolí vedly k negativnímu ovlivnění duševního i fyzického stavu uvězněných, projevujícím se často depresemi až psychickým zhroucením.
- Auburnský systém - (tzv. systém mlčení) - byl zaveden ve státě New York v roce 1823. Tento systém reagoval na některá negativa, která s sebou nesl pensylvánský systém, a zejména se snažil zmírnit negativní dopady absolutní izolace. Samostatné umístění vězňů na celách v noci bylo přes den doplněno společnou prací, při které bylo zachovááno absolutní mlčení. Jeho porušení bylo vynucováno tělesnými tresty. I přestože byly zmírněny účinky úplné izolace, příprava vězňů na případné propuštění byla nedostatečná, a poměrně často docházelo k negativnímu ovlivnění duševního zdraví uvězněných.

- Smíšený klasifikační systém - (tzv. ženevský systém) - vychází z klasifikačního systému, který byl uplatňován od roku 1833 v trestnici v Ženevě. Tento systém s sebou nese prvky uvěznění o samotě společně s mlčením a zcela novým prvkem je zde rozdělování uvězněných podle dalších znaků. Těmi byl zejména věk, pohlaví, délka trestu, charakter provinění, počet minulých trestů, vzdělání, pracovní schopnosti a zejména možnost nápravy. Mezi základní principy tohoto systému patřilo:
 - povinné mlčení ve všech kategoriích
 - na základě viditelných známek nápravy mohl být uvězněný přemístěn do mírnější kategorie
 - v nejpřísnější kategorii byl uvězněný nejprve povinný absolvovat samovazbu, která mohla trvat od 14 dnů do 6 měsíců
 - uvěznění byli neustále zaměstnáváni, byly jim povolovány návštěvy rodinných příslušníků a občanských spolků, které je mohly pozitivně ovlivňovat
 - zavedena výhoda odpuštění části trestu uvězněným, kteří se dobře chovali a pracovali ⁶
- Progresivní systémy - vycházejí ze zásady, že pro naplnění účelu trestu musejí odsouzení procházet různými stupněmi přísnosti režimu. Při nástupu trestu je to nejpřísnější režim, a postupně na základě změn v chování uvězněného je přefazován do skupin s mírnějším režimem. Ideou tohoto systému je zohlednění žádoucích změn v chování provinilce a jeho postupná příprava na propuštění z uvěznění a život ve společnosti. Postupné zdokonalování progresivních systémů uvěznění, společně s využitím poznatků různých věd, jako například psychologie, pedagogiky a podobně vedlo k propracování systému zacházení s uvězněnými tak, jak je známe v dnešní době.

⁶ INCIARDI, J.A *Trestní spravedlnost*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1994. s. 530 -564, ISBN 80-85605-30-9

3 Tradiční model řešení trestních věcí

O systému uplatňování pomocné úlohy trestní represe ve společnosti kde žijeme většina z nás příliš nepřemýšlí. Jednotlivé tresty a způsob jejich ukládání přejímáme stejně jako ostatní tradice, obyčej, jsou součástí naší právní kultury. Případné odlišnosti si většina z nás uvědomí až poté, kdy se setká s jiným přístupem řešení trestních věcí, a to ať již v postupu řízení (odlišnost ve stánce procesněprávní), nebo při ukládání a výkonu trestů (odlišnost ve stánce hmotněprávní).

Z pohledu pozitivního trestního práva je trest chápán jako reakce společnosti na protiprávní a pro společnost nebezpečné jednání, kdy spácháním trestného činu vzniká odpovědnost za spáchaný čin, a to jak v rovině trestněprávní, tak i občanskoprávní. V občanskoprávní rovině se jedná zejména o odpovědnost za způsobenou škodu, povinnost vydat bezdůvodné obohacení, neplatnost smlouvy uzavřené v rozporu se zákonem a podobně. Dominující postavení v odpovědnosti za spáchaný trestný čin však má odpovědnost trestněprávní. Ta s ohledem na závažnost porušených norem s sebou nese možnosti uložení určité sankce nebo alternativy k ní. Sankcemi jsou chápány zejména tresty a ochranná opatření. Jako příklad klasické alternativy je možno uvést upuštění od potrestání. V obecné rovině uvedený princip vyjadřuje § 2 tr. zákona " *Prostředky k dosažení účelu trestního zákona jsou pohrůžka tresty, ukládání a výkon trestů a ochranná opatření*" Právní úprava tedy v rámci vzniklé trestněprávní odpovědnosti nezbytně nevyžaduje uložení trestu, za stanovených podmínek může být například užito pouze pohrůžky trestu.

Hlavní cíle trestu v našem trestním právu jsou vyjádřeny v ustanovení § 23 odst. 1) trestního zákona - "*Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit i na ostatní členy společnosti.*" Trest tedy má působit jak na pachatele trestného činu (hledisko individuální prevence), tak i na ostatní členy společnosti (forma odstrašení - generální prevence). Účelem trestu je tedy především:⁷

- *chránit společnost před pachateli trestných činů* - tato formulace zahrnuje prioritní ochranu práv a svobod jednotlivých občanů i zájmů společnosti před jejich narušením pachateli trestných činů
- *zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti* - vyjadřuje snahu přimět pachatele k respektování zákonů a znemožnit mu jejich opětovné porušení. Zabránění v páčání trestné činnosti nemusí být realizováno pouze izolováním pachatele od

⁷ NOVOTNÝ, O., DOLENSKÝ, A., VANDUCHOVÁ, M. a kol. *Trestní právo hmotné. I. Obecná část. 3.* vydání, Praha: Kodex, 1997, str. 198 -200, ISBN 80-85963-24-8.

společnosti trestem odnětí svobody, ale může být tohoto účelu dosaženo i například některým z ochranných opatření, uložením podmíněného trestu, peněžitého trestu atd.

- *vychovat pachatele k tomu, aby vedl řádný život* - prostředky užívané trestním právem si kladou za cíl výchovné působení na pachatele, které bude podporovat jeho pozitivní vlastnosti a vytvoří v jeho vědomí dostatečné psychické zábrany odrazující jej od další potencionální trestné činnosti
- *působit výchovně na ostatní členy společnosti* - spravedlivé a včasné ukládání trestů působí směrem k dalším potencionálním pachatelům jako odstrašení varující před páchaním trestných činů, za něž je ukládán trest, případně že uložení trestu je velmi pravděpodobné. Současně ve společnosti ukazuje jakési morální odsouzení spáchaných trestných činů a navozuje pocit bezpečnosti a právní jistoty

Ve vymezení účelu trestu, tak jak je definováno v § 23 trestního zákona, není nikde zmínka o oběti trestného činu a o případném narovnání vztahu mezi pachatelem a obětí trestného činu. Vymezení účelu trestu tedy tuto problematiku odsunuje spíše do oblasti práva občanskoprávního a na prvé místo staví zájem státu na zajištění odplaty za spáchaný čin v podobě sankce. Individuální oběti je v rámci trestního řízení přisouzena spíše trpná role, bez větších možností ovlivnění průběhu řízení. Takto koncipovaný model odplatné, někdy též nazývané trestající justice (*retributive justice*) se v současné době setkává se svými limity a pro moderní společnost se ukazuje jako nevyhovující. Jedná se zejména o následující skutečnosti:

- trest odnětí svobody představuje pro společnost nákladný způsob výkonu trestu
- kapacita ve vězeňských zařízeních je omezená
- míra kriminality v naší společnosti je vysoká

Stejně jako většina okolních zemí i české vězeňství se v rámci těchto limitů setkává s problémem přeplněných věznic, nedostatkem prostoru pro pedagogickou práci s vězni a se situací, kdy kriminogenní chování spojené s opakovanými pobyty ve vězení se pro mnohé stává přijatelným životním stylem. Právě tyto skutečnosti vedou ke snahám o nalezení nových způsobů, jak dosáhnout účelu trestu tak, aby byla společnost chráněna a u delikventa se dosáhlo žádoucí změny v chování, která je předpokladem jeho bezproblémového fungování ve společnosti.

3.1 Restorativní justice jako alternativa k tradičnímu trestání

Představuje jeden z nových přístupů snažících se nalézt nový pohled na řešení trestních věcí. Teoretická východiska restorativní spravedlnosti lze nejlépe dovést vzájemným porovnáním paradigmat modelu tradiční - retributivní (odplatné, trestající) justice a nové restorativní (obnovující) justice:⁸

Charakteristické znaky retributivní justice:

- zločin je definován jako újma, resp. násilí způsobené státu
- pozornost je soustředěna na zavržení a odsudek, vycházející z viny v minulosti
- pravidlem je adversární nebo inkviziční proces
- způsobení újmy pachateli je chápáno jako prostředek potrestání a prevence recidivy
- spravedlnost garantovaná právem na spravedlivý proces
- dochází k potlačení přirozené podstaty zločinu, delikt je chápán jako konflikt mezi jednotlivcem (pachatlem) a státem
- jedna sociální nespravedlnost je nahrazena jinou
- dotčené sociální společenství je odsunuto stranou a je abstraktně – formálně reprezentováno státem
- stimulace kompetitivních individualistických hodnot
- stát vystupuje proti pachateli, přičemž opomíjí či nezdůrazňuje práva oběti, a pachatel zůstává pasivním objektem procesu
- odpovědnost pachatele za delikt vede k jeho potrestání
- zločin je definován formálně – právními termíny bez zohlednění morálních, sociálních a ekonomických aspektů
- spácháním činu vzniká pachateli dluh či závazek vůči abstraktnímu státu a společnosti
- sociální reakce jsou zaměřené na pachatelovo chování v minulosti
- trvalá či dlouhodobá stigmatizace pachatele
- žádný nebo jen minimální důraz na projev lítosti a pokání viníka
- závislost výsledku trestní věci na aktivitě profesionálů (policistů , soudců, obhájců)

⁸ VĚTROVEC V., NEDOROST L., OTOUPALÍKOVÁ J. *Restorativní a retributivní justice.*

Charakteristické znaky restorativní justice:

- zločin je definován jako újma či násilí způsobené jednotlivci jiným jednotlivcem
- pozornost je soustředěna na řešení problémů budoucí odpovědnosti a závazků vzniklých spáchaným činem mezi pachatelem a poškozeným
- pravidlem je dialog a diskuse
- je kladen důraz na restituci jako prostředek nápravy mezi oběma stranami
- podstata zločinu je chápána jako interpersonální konflikt, a je také tak respektována
- pozornost je soustředěna na nápravu zločinem způsobené nespravedlnosti
- společenství se stává aktivním činitelem restorativního procesu
- dochází k akceptování rolí při hledání řešení týkajícího se zejména:
 - uznání a uplatnění práv oběti
 - stimulace pachatele k převzetí aktivní odpovědnosti
- odpovědnost pachatele za delikt vede k součinnosti při nápravě způsobených škod
- zločin je vnímán v kontextu všech morálních, sociálních a ekonomických aspektů
- dluh či závazek pachateli směřuje vůči konkrétní oběti zločinu
- sociální reakce jsou zaměřené na odstranění škodlivých důsledků v současnosti a v budoucnu
- stigmatizace je odčinitelná aktivitou pachatele při nápravě škod
- vytváření možností pro pokání a odpuštění
- aktivní zapojení všech účastníků trestního konfliktu (pachatele, oběti, sociálního zázemí či okolí)

Porovnáním uvedených znaků retributivní a restorativní justice poukazuje na odlišné vnímání trestní spravedlnosti v jednotlivých modelech. V obou případech je shodně základem trestní odpovědnosti spáchaný trestný čin, neboť jen za něj může být osoba trestně stíhána a souzena. Trestným činem může být jen jednání, které je protiprávní, což znamená skutečnost, že jej právní řád považuje za nedovolené a s jeho spácháním spojuje trestněprávní sankci.

Samotný trestný čin je buď sám o sobě *projevem nějakého konfliktu*, nebo *konfliktní stav vyvolává*. Na konflikt spojený s trestným činem lze nahlížet v několika rovinách:

- v personifikované podobě jako konflikt mezi konkrétními osobami (pachatel versus poškozený, jeho blízcí, zúčastněné osoby)
- jako konflikt mezi zájmy pachatele a dalších osob dotčených trestným činem proti veřejnému zájmu

- v neposlední řadě i jako konflikt v rozporu mezi normami (představami, hodnotami) uznávanými pachatelem se společenskými normami.

Právě střet různých norem, chápáno v nejobecnějším slova smyslu, je jedním z důvodů, proč dochází k páchání trestných činů. Odstraněním konfliktů mezi tím, co si přeje pachatel vycházející ze svých morálních hodnot, a mezi zájmy společnosti reprezentovanými prostřednictvím různých norem, je předpokladem urovnání konfliktem narušených právních a společenských vztahů. Samozřejmě je i prvotním předpokladem toho, že trestná činnost nebude opakována.

V pojetí restorativní justice je trestný čin chápán zejména jako útok proti lidem a mezilidským vztahům, a právě mezilidské vztahy jsou v popředí pozornosti. Na rozdíl od retributivní spravedlnosti, kde byla pozornost soustředěna na potrestání viníka uložením trestu, restorativní spravedlnost se soustředí na nápravu vztahů mezi pachatelem, obětí a sociálním okolím, které byly narušeny trestným činem. Spáchaný trestný čin s sebou nese i závazek pachatele v co nejširším rozsahu napravit to, co bylo dotčeno jeho činem. Restorativní spravedlnost dává pachatelům příležitost, aby v plném rozsahu odčinili újmu způsobenou oběti a přispěli tak k narovnání trestným činem narušených vztahů. Oběť trestného činu je současně stimulována, aby se spolupodílela na hledání pro ni přijatelných způsobů narovnání vztahů mezi ní a pachatelem. Závazky pachatelů vůči obětem vyplývající ze způsobené újmy jsou určeny především k nápravě dotčených vztahů a uvedení poškozených věcí do náležitého stavu. Nemohou být chápány jako samoučelné způsobení újmy pachateli. Zájem společnosti na narovnání vztahů mezi pachatelem a obětí je vyjádřen i v upřednostnění závazků vůči obětem (např. náhrada škody) před sankcemi a z toho vyplývajícími závazky vůči státu (např. peněžité trest). Celý systém restorativní spravedlnosti vytváří příležitosti pro navázání kontaktu mezi pachatelem a obětí, a vytváří tak podmínky k jejich vzájemnému dialogu směřujícímu ke vzájemné dohodě. Cílem je pokání pachatele, dosažení odpuštění a akceptace pachatele obětí i celým sociálním společenstvím.

4 Alternativní trestání

Neustálý vývoj společnosti, změna životního stylu, změna hodnot uznávaných společenstvím a soustavně se vyvíjející pohled na lidská práva nachází svůj odraz i v přístupu společnosti k trestání pachatelů trestných činů. Ve světle nových poznatků o psychice člověka, o jeho sociálně patologických projevech a možnostech nápravy jsou hledány nové způsoby jak dosáhnout naplnění účelu trestu tak, aby společnost byla chráněna před nežádoucím jednáním delikventa a současně se dosáhlo jeho bezproblémové zařazení do společnosti. Pozornost je zaměřena zejména na v současné době nejzávažnější trest, který lze uložit - trest odnětí svobody. Analyzovány jsou nejen jeho pozitiva, ale také negativní důsledky, které s sebou nese. Stranou zájmu nezůstává ani jeho účinnost - schopnost dosáhnout pozitivní změny chování u osob, které jej absolvovaly, neboť vysoká recidiva jedinců absolvujících tento trest může vyvolat pochybnosti o možnosti nápravy. Hlavním cílem je tedy nalézat takové formy regulace kriminality, které povedou k ochraně společnosti.

V průběhu doby prošlo ukrádání trestů v rámci trestního práva třemi relativně dobře ohraničenými etapami:⁹

- *první etapa* - jsou ukládány poměrně dlouhodobé tresty odnětí svobody, kdy jejich hlavním účelem je izolovat jedince od okolní společnosti, a tím mu zabránit v páchání další trestné činnosti. I přes dlouhodobost trestů je na uložené tresty pohlíženo jako na humánnější v porovnání s ukládanými tresty smrti a tresty zasahujícími do tělesné integrity
- *druhá etapa* - se vyznačuje ukládáním trestu odnětí svobody, jehož funkcí není pouze izolovat jedince od společnosti, ale přistupuje zde i výchovná funkce trestu. V rámci výkonu trestu odnětí svobody jsou realizovaná opatření, která mají na jedince působit, dosáhnout změny v jeho chování a umožnit mu opětovné začlenění do společnosti
- *třetí etapa* - na základě zkušeností s ukládáním trestu odnětí svobody začíná být poukazováno na negativa, která s sebou tento trest nese, a jsou hledány alternativy, které by mohly trest odnětí svobody nahradit, při splnění stejného účelu

⁹ ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana. Učební text bez redakční úpravy*. Praha, [cit. 27.3.2006], Dostupné na WWW: http://www.polac.cz/katedry/kkre/uc_text.pdf, kapitola 8.

V současné době je poukazováno zejména na tyto negativní účinky trestu odnětí svobody:¹⁰

- ve výkonu trestu se hromadí osoby s určitou mírou poruchy sociálního chování
- odsouzení se v průběhu výkonu trestu odnětí svobody adaptují na vězeňskou subkulturu, vzniká vysoké riziko tzv. "kriminální nákazy"
- racionalizační mechanismy v subkultuře uvězněných jim zabraňují přijetí zodpovědnosti za spáchaný čin, spíše poukazují na tvrdost uloženého trestu, nespravedlnost uvězení, trpí pocitem zatrpklosti, bezpráví a neochotou ke spolupráci
- vězeňské prostředí je chudé na vhodné pozitivní podněty, které by odsouzeného stimulovaly k pozitivní změně chování
- dochází k narušení volných vlastností uvězněného jedince
- často dochází k zřetření pozitivních sociálních vazeb na rodinu, přátele, zaměstnání, zájmy...
- výkon trestu je mnohdy pouhým "plynutím času" v případě nedostatečných možností pracovního uplatnění ve věznici
- značný vliv prizonizace při dlouhodobých trestech nebo při recidivách výkonu trestu odnětí svobody
- pobyt ve vězení působí na snižování hodnoty sebe sama, zmenšuje se rozsah sociálního fungování odsouzeného a obtížně se realizují výchovné a sociální intervenční zásahy
- stigmatizace puncem "kriminálníka", která má za následek problémy při opětovném začlenění do společnosti
- ochrana společnosti uloženým trestem je limitována pouze délkou uloženého trestu, pokud nedojde ke změně chování pachatele
- tzv. dočasná homosexuální orientace
- finanční nákladnost výkonu trestu odnětí svobody pro společnost
- prohlubování finanční zadluženosti uvězněných vlivem nemožnosti zapojení do ekonomických procesů

V porovnání s trestem odnětí svobody alternativní tresty přináší některé výhody, mezi které patří zejména:¹¹

- nedochází k zřetření sociálních vazeb delikventa s prostředím, ve kterém žije

¹⁰ Tamtéž, kapitola 8.

¹¹ ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana. Učební text bez redakční úpravy*. Praha, [cit. 27.3.2006], Dostupné na WWW: http://www.polac.cz/katedry/kkre/uc_text.pdf, kapitola 8.

- alternativní sankce podporují sociální sounáležitost (v obci, komunitě) a odpovědné rozvíjení osobních vztahů
- zohledňují osobnost jedince, jeho individuální vlastnosti, životní podmínky a potřeby v určité životní etapě
- při stanovení alternativních trestů se staví na pozitivní hodnotě sebe sama, na reflexi schopností a možností jedince a na jeho etických hodnotách
- alternativní sankce představují hlubší individualizaci ukládaných trestů
- vytváří se příznivější klima pro řešení následků deliktu, pro odškodnění oběti a narovnání vztahů mezi obětí a pachatelem
- alternativní sankce jsou výrazem „depenalizace“¹² a humanizace trestního práva a ukládání sankcí
- alternativní sankce plní výchovnou funkci, umožňují provinilci převzít zodpovědnost za své jednání vlastním aktivním přičiněním, aby byl delikt napraven
- uložení alternativní sankce oddaluje zkušenost provinilce s vězeňským prostředím, a předchází tak negativním účinkům uvěznění
- náklady na výkon alternativních trestů jsou nižší, než náklady spojené s výkonem trestu odnětí svobody

Jedním z nových přístupů k trestání je v současné době přístup označovaný **3D**.¹³ Naznačuje hlavní směry, kterými by se mohla ubírat regulace kriminality: **dekriminalizace** drobných trestných činů, **depenalizace** - nalezení účinných sankcí bez zásahu do svobodného života provinilce a **diverze (odklony)** jako alternativní způsoby v trestním řízení, které umožní mimosoudní projednání případu a zaměřením na narovnání vztahu mezi pachatelem a obětí. Plné uplatnění tohoto přístupu v praxi je však závislé na vývoji trestní politiky, neboť v sobě zahrnuje nejen spolupráci systému trestního soudnictví a jiných sociálních systémů, ale i navazující sociální péči, která bude přispívat k nápravě jedinců a jejich začlenění do společnosti.

Postupný nárůst kriminality přinesl v poslední třetině 20. století přehlčení institucí formální kontroly kriminality, tedy policie, soudů a vězeňství. To vedlo k situaci, kdy začala být přehodnocována účinnost dosavadního systému trestání. Bylo konstatováno, že za stávajícího stavu je poměrně dlouhé trestní řízení, které je završeno častým ukládáním trestu

¹² poznámka autora - mnozí teoretici nepovažují alternativní tresty za depenalizaci, neboť nedochází ke změně podmínek trestnosti

¹³ ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Sociální ochrana*. Praha, Policejní akademie, Vydavatelství PA ČR, 1998, s. 128.

odnětí svobody. Ten krom již vyjmenovaných negativ majících přímý dopad na uvězněného s sebou nese poměrně nízkou účinnost projevující se následnou recidivou a vysokou ekonomickou zátěží pro společnost. Důvody pro zavedení a ukládání alternativních trestů nespojených s odnětím svobody, ke kterým vedly již uvedené skutečnosti lze tedy rozdělit do tří skupin:¹⁴

- *důvody humanitní* - u pachatelů, kteří nepředstavují pro společnost přílišné riziko není potřeba provádět jejich izolaci trestem odnětí svobody a odpadají tedy i rizika vzniku negativních následků uvěznění. Pro mnohé uvězněné, zejména se jedná o tzv. "situační pachatele", může být pobyt ve vězení dokonce překážkou nápravy a odstartováním jejich kriminální kariéry
- *důvody ekonomické* - výkon alternativních trestů je pro stát levnější než výkon trestu odnětí svobody. Navíc při uložení trestu odnětí svobody často dochází i k sekundárním ekonomickým nákladům, kdy rodiny uvězněných mnohdy ztrácí živitele a jsou závislé na sociálních dávkách poskytovaných státem
- *důvody pragmatické* - trest vykonávaný na svobodě pomáhá viníkům setrvat v sociálních vazbách na své okolí, což výkon trestu odnětí svobody vylučuje a právě zpřetrhané sociální vazby bývají jedním z důvodů recidivy. Významným důvodem je i snížení zatíženosti přeplněných věznic pachateli méně závažných trestných činů

4.1 Pojem alternativní sankce

I přes to, že se se dnes často hovoří o alternativních trestech, je problematické jejich přesné definování, neboť různí autoři je definují s mírnými odlišnostmi. Obecně je však alternativním trestem rozuměn trest nespojený s odnětím svobody, který je ukládán v případech, kdy by jinak pachateli hrozilo odsouzení k trestu odnětí svobody. Jeho vymezení je tedy vyjadřováno těmito podmínkami:

- alternativní trest není spojen s odnětím svobody a je ukládán pachateli, kterému by jinak hrozil trest odnětí svobody
- alternativní trest nesmí obsahovat žádnou ztrátu svobody, neboť v tom případě by šlo pouze o humánnější výkon trestu odnětí svobody

¹⁴ INCARDI, J. A., Trestní spravedlnost. Praha: Victoria Publishing, a.s, 1994, ISBN 80-85605-30-9, s. 662.

- pachatel musí být schopen vyhovět stanoveným podmínkám alternativního trestu (např. výši plnění u peněžitého trestu)
- délka trvání alternativního trestu musí být úměrná spáchanému trestnému činu a délce trestu odnětí svobody, který by mohl být za takový čin uložen

V tradičním pojetí se alternativními tresty chápou veškeré tresty, které ačkoliv nejsou spojené s odnětím svobody pachatele, vedou k naplnění účelu trestu stejně, jako kdyby pachatel trest odnětí svobody vykonal. V nauce je často užíváno i dělení na tzv. užší a širší pojetí alternativního trestu. V užším pojetím je jako alternativní trest chápán jakýkoliv trest, který je vzhledem k okolnostem případu a osobě pachatele uložen místo trestu odnětí svobody. Tento trest je spojen se zásahem profesionálního pracovníka sociální služby působícího v justici - v pojetí našeho právního řádu úředníka Probační a mediační služby ČR, provádějícího kontrolu výkonů trestů nespojených s odnětím svobody a uložených povinností a omezení. Do širšího pojetí jsou zařazovány sankce neomezující svobodu jako například peněžitý trest, trest zákazu činnosti, trest vyhoštění, trest zákazu pobytu a dále sankce spočívající v odkladu trestu odnětí svobody či v zahraničí uplatňované tresty spočívající v částečném omezení svobody (např. víkendová vězení, domácí vězení).

Ukládané alternativní tresty jsou vyjádřením projevu důvěry v pachatele, v jeho pozitivní vlastnosti a odpovědnosti, která se projevuje v jeho postoji k trestnému činu, kde si uvědomuje vinu a je veden snahou o odčinění či alespoň zmírnění následků činu.

4.2 Formy alternativního řešení trestních věcí v systému platného práva

Platná právní úprava umožňuje při splnění zákonem stanovených podmínek kromě užití standardní formy trestního řízení, jako reakce na spáchaný trestný čin, i využití celého systému alternativ. Těmito jsou rozuměny alternativní způsoby řízení, alternativy k potrestání a alternativní tresty.

K rozdělení alternativ ke standardnímu trestnímu řízení lze přistupovat z mnoha hledisek. Jedním z nich může být jejich dělení dle toho, ve kterém stadiu trestního řízení jsou uplatňovány. Často se právě užívá dělení na alternativy, které jsou uplatňovány v *předsoudním stadiu řízení* (jedná se tedy zejména o rozhodnutí státního zástupce, případně policejního orgánu) a dále alternativy ve *stadiu řízení před soudem*. Některé z alternativ se vzájemně prolínají a lze je užít v obou stadiích, tedy jak ve stadiu předsoudním, tak i v rámci

rozhodování soudu. Příkladem je možno uvést podmíněné zastavení trestního stíhání (§ 307 tr. řádu) státním zástupcem v přípravném řízení (teda ve stadiu předsoudním) nebo soudem (stadium řízení před soudem), schválení narovnání (§ 309 tr. řádu) a mnohé další.

Dalším užívaným členěním alternativ ke standardnímu trestnímu řízení je jejich dělení dle zařazení v systému trestního práva, a to zda vycházejí z trestního práva hmotného nebo trestního práva procesního.

V systému trestního práva hmotného nalézáme jednak *alternativy k potrestání* a jednak *alternativy k trestu odnětí svobody*.

Alternativami k potrestání je rozuměno upuštění od potrestání (§ 24, §25 tr. zákona) a podmíněné upuštění od potrestání s dohledem (§ 26 tr. zákona). Nelze zapomenout ani na alternativy k potrestání stanovené zákonem č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen „zák. mládeže“). Jedná se o upuštění od uložení trestního opatření (§ 11, § 12 zák. mládeže) a podmíněné upuštění od uložení trestního opatření (§ 14 zák. mládeže).

Alternativními tresty k trestu odnětí svobody jsou chápány podmíněné odsouzení (§ 58 tr. zákona), podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem (§ 60a tr. zákona), trest obecně prospěšných prací (§ 45 tr. zákona), peněžitý trest (§ 53 tr. zákona), trest propadnutí věci (§ 55 tr. zákona), trest zákazu činnosti (§ 49 tr. zákona), trest zákazu pobytu (§ 57a tr. zákona) a trest vyhoštění (§ 57 tr. zákona). Rovněž i zákon o soudnictví ve věcech mládeže stanoví alternativy k trestnímu opatření odnětí svobody. Jsou jimi následující trestní opatření: odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (§ 24, odst. 1, písm. g) zák. mládeže), odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem (§ 24, odst. 1, písm. h) zák. mládeže), obecně prospěšné práce (§ 24, odst. 1, písm. a) zák. mládeže), peněžité opatření (§ 24, odst. 1, písm. b) zák. mládeže), peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu (§ 24, odst. 1, písm. c) zák. mládeže), propadnutí věci (§ 24, odst. 1, písm. d) zák. mládeže), zákaz činnosti (§ 24, odst. 1, písm. e) zák. mládeže) a vyhoštění (§ 24, odst. 1, písm. f) zák. mládeže). Mezi alternativy k trestnímu opatření odnětí svobody stanovené zákonem o soudnictví ve věcech mládeže lze zařadit i výchovná opatření, která mohou být k dovršení účelu zákona uloženy mladistvému při upuštění od trestního opatření nebo při podmíněném upuštění od trestního opatření.¹⁵

Systém trestního práva procesního obsahuje instituty umožňující řešit trestní věci tzv. odklony od standardního řízení. Teorie mezi ně řadí: podmíněné zastavení trestního stíhání (§ 307 tr. řádu), schválení narovnání (§ 309 tr. řádu), zkrácené přípravné řízení (§ 179a tr.

¹⁵ § 15 odst. 1 zákona č. 218/2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

řádu) a s ním související zjednodušené řízení před soudem (§ 314b tr. řádu) a trestní příkaz (§ 314e tr. řádu). Z těchto odklonů jako procesní alternativy k potrestání¹⁶ jsou chápány podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání. Právě těmito dvěma procesně-právními alternativám k potrestání, které jsou součástí našeho právního řádu teprve relativně krátkou dobu, by jsem chtěl věnovat zbývající část své práce.

Pro úplnost výčtu je ještě třeba zmínit další institut trestního práva procesního, který se svojí povahou odchyľuje od standardního trestního řízení ovládaného až na určité vyjímky zásadou legality, vyjadřující povinnost státního zástupce stíhat všechny trestné činy, o kterých se dozvěděl.¹⁷ Tím je u určitého okruhu trestných činů možnost stíhání jen se souhlasem poškozeného (§ 163a tr. řádu). Většina teoretiků práva je nepovažuje přímo za odklon, ale o institut „svojí povahou odklonům blízký“

4.3 Východiska pro zavedení odklonů do systému trestního práva

Vlivem celospolečenských změn došlo i ke změnám v pohledu na samotný trestný čin. Ten přestal být chápán v klasickém pojetí, kdy primární obětí byl stát, a individuální oběti bylo přisouzeno pouze pasivní postavení, bez větších možností zapojit se do otázky posuzování viny a možnosti vyjádřit se k rozhodnutí o trestu.

Právě nový pohled na trestný čin s sebou přinesl potřebu nových možností řešení trestních věcí. Odrazem tohoto požadavku bylo zavedení alternativních způsobů řízení do systému trestního práva, tzv. odklonů. Ty umožňují při svém uplatnění vyřízení trestní věci v procesně-právní smyslu stejně plnohodnotně jako ve standardním trestním řízení. Oproti němu však kladou důraz na uspořádání vzájemných vztahů mezi pachatelem a poškozeným, přispívají ke zjednodušení, zrychlení a zhospodárnění řízení. Právě vhodná volba některého z druhů alternativních způsobů trestního řízení vede k naplnění účelu trestního řízení za využití pozitiv zvoleného postupu.

Novelou trestního řádu z roku 1993 (zákon číslo 292/1993 Sb.) byl do našeho právního řádu s účinností od 1.1.1994 vedle standardního projednání věci v hlavním líčení zaveden alternativní způsob řízení (tzv. odklon), a to podmíněné zastavení trestního stíhání (§ 307 tr. řádu). Novelou trestního řádu z roku 1995 (zákon číslo 152/1995 Sb.) byl do právního řádu implementován další z alternativních způsobů řízení - narovnání (§ 314 tr.

¹⁶ SOTOLÁŘ, A., SOVÁK, Z., KRATOCHVÍL, V., *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Praha: Institut pro vzdělávání Ministerstva spravedlnosti ČR, 2001, s. 506.

¹⁷ § 2 odst. 3 Trestního zákona

řádu). Tyto dva instituty umožňují za splnění stanovených podmínek vyřídit trestní věc specifickým procesním postupem, aniž by muselo proběhnout hlavní líčení.

I přesto, že všechny druhy řízení upravené trestním řádem jsou z hlediska konečného vyřízení věci rovnocenné, obviněný má právní nárok na projednání své věci pouze ve standardním řízení. Vedení řízení formou odklonu je pouze fakultativní a obviněný se jej nemůže dovolávat. Na druhou stranu mu ovšem řízení formou odklonu nemůže být ani vnuceno, neboť je vázáno na jeho souhlas, který nemůže být žádným způsobem nahrazen. Uplatnění alternativního způsobu řízení tedy záleží na posouzení rozhodujícího orgánu, který při volbě způsobu řízení vyhodnocuje nejen splnění zákonem stanovených obligatorních podmínek pro použití odklonů, ale hledá i způsob řízení, který povede nejrychleji a nejehospodárněji k věcně správnému, spravedlivému rozhodnutí.

4.4 Podmíněné zastavení trestního stíhání

Podmíněné zastavení trestního stíhání, jako jedna z forem odklonu od standardního trestního řízení, umožňuje dosažení účelu trestního řízení méně náročným způsobem, aniž by muselo proběhnout celé řízení završené projednáním věci v hlavním líčení před soudem. Právní úprava tohoto institutu je obsažena zejména v ustanovení § 307 – 308 tr. řádu.

Podmíněné zastavení trestního stíhání je možné realizovat jak v přípravném řízení (zastavení trestního stíhání státním zástupcem), tak i v řízení před soudem. Podstatou tohoto institutu je dočasné zastavení trestního stíhání s tím, že vyhoví-li obviněný stanoveným podmínkám po zkušební dobu, stane se trestní stíhání zastaveným definitivně. Rozhodnutí o zastavení trestního stíhání tedy není rozhodnutím meritorním, ale pouze rozhodnutím mezitimním. Jako takové neřeší otázku viny s konečnou platností, ale ponechává ji otevřenou, kdy teprve po skončení zkušební doby nastávají definitivní účinky zastavení trestního stíhání.

Na vydání rozhodnutí o zastavení trestního stíhání není právní nárok, a obviněný se nemůže tohoto rozhodnutí dovolávat. To však nevylučuje, aby o takový způsob vyřízení věci požádal, přičemž orgán příslušný k rozhodování může k jeho žádosti přihlédnout.

Samotné užití institutu podmíněného zastavení trestního stíhání je vázáno na splnění řady formálně stanovených podmínek, které musí být splněny kumulativně (nestačí splnění pouze některé z nich, musí být splněny všechny), a bez jejich naplnění nelze tuto alternativu ke standardnímu trestnímu řízení použít.

Vyžaduje se splnění následujících podmínek:¹⁸

- *jde o řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let.* Pro posouzení této podmínky jsou rozhodující trestní sazby uvedené u jednotlivých trestných činů ve zvláštní části trestního zákona, přičemž se neuplatňuje modifikace výše trestní sazby, tak jak to zákon v některých případech umožňuje. Smyslem stanovení této podmínky je omezení okruhu trestných činů, respektive okruhu pachatelů trestných činů, u nichž lze alternativní způsob řízení použít. Ze stanovené výše horní hranice trestní sazby pět let je patrné, že se bude jednat o trestné činy méně závažné, pro společnost méně nebezpečné. Pachatelům těchto trestných činů jsou i při standardním trestním řízení většinou ukládány tresty, kterou jsou nějakou alternativou k trestu odnětí svobody.
- *obviněný se k činu (skutku) doznal.* Provedeným doznáním vyjadřuje obviněný určitým způsobem nejen svůj vnitřní postoj ke spáchanému činu, ale i k přijetí odpovědnosti za spáchaný čin. Pro splnění podmínky musí být doznání obviněného zachyceno v protokolu o výpovědi obviněného dle § 90 a násl. Tr. řádu. Mnohdy však právě splnění podmínky doznání brání v užití tohoto institutu. Řada obviněných má obavu doznání učinit, neboť v případě že by nebylo trestní stíhání podmíněně zastaveno, případně se obviněný ve zkušební době neosvědčil a v trestním stíhání by se pokračovalo, tak právě vlastní doznání by svědčilo proti němu. Dalším z možných důvodů chybějícího doznání bývá to, že obviněný se nedokáže vyrovnat se situací, kdy se má doznat ke spáchání trestného činu, který před zahájením trestního stíhání proti své osobě za stejných důkazních okolností popíral.
- *Obviněný nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradu uzavřel dohodu, anebo učinil jiná opatření k její náhradě.* Takto stanovená podmínka posiluje postavení poškozeného, pokud se jedná o jeho právo na náhradu škody, a současně motivuje obviněného ke splnění povinnosti uhradit škodu způsobenou trestným činem. Právě náhrada škody způsobené trestným činem přispívá k obnovení narušených vztahů mezi pachatelem činu a poškozeným. Zákon dává obviněnému na výběr ze tří alternativ, jakým způsobem splnění podmínky dostat. Může volit alternativně náhradu škody, uzavření dohody o náhradě škody nebo učinit jiná opatření k náhradě škody. V případě, že obviněný spáchaným trestným činem způsobil škodu více poškozeným, je třeba aby tuto podmínku, byť i v jejích různých formách, splnil vůdči všem poškozeným. Za splnění podmínky „jiná opatření k náhradě škody“ nelze považovat pouhý slib obviněného nahradit škodu způsobenou trestným činem. Naproti tomu však judikatura za splnění uvedené podmínky považuje, například v případě dopravních nehod, oznámení škody pojišťovně

¹⁸ § 307 odst. 1 Trestního řádu

a poskytnutí případné další součinnosti k náhradě škody.

Při posuzování splnění této podmínky je nutno vycházet ze skutečné výše škody způsobené poškozenému trestným činem, zjištěné orgánem, který o podmíněném zastavení trestního stíhání rozhoduje, a nikoliv jen ze škody stanovené poškozeným. Může totiž dojít k situaci, kdy poškozený náhradu škody nepřijme, například z důvodu že požaduje úhradu částky podstatně vyšší než je skutečná škoda, nebo že z nějakého důvodu chce vyloučit možnost podmíněného zastavení trestního stíhání. Ani tato situace by neměla být překážkou obviněnému pro splnění podmínky náhrady škody, neboť v případě užití institutu podmíněného zastavení trestního stíhání není souhlas poškozeného s podmíněným zastavením trestního stíhání vyžadován. Určitou výjimkou jsou situace, kdy trestným činem nebyla způsobena majetková škoda a splnění podmínky náhrady škody nepřichází v úvahu. Ani zde není vyloučena možnost podmíněného zastavení trestního stíhání, je však na místě důkladné zvážení naplnění ostatních podmínek, a zejména se vypořádat s otázkou, zda případným rozhodnutím o podmíněném zastavení trestního stíhání dojde k naplnění účelu trestního řízení.

- *obviněný projevil souhlas s takovým vyřízením trestného činu.* Tato podmínka stanovuje určitou dispozici obviněného umožňující mu zvolit, zda chce aby jeho věc byla projednána ve standardním trestním řízení, či aby bylo použito odklonu formou podmíněného zastavení trestního stíhání. Na jedné straně obviněný nemá právní nárok domáhat se, aby při rozhodování v jeho věci bylo vydáno rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, avšak jako protipól zákon stanoví podmínku souhlasu obviněného s podmíněným zastavením trestního stíhání. Souhlas obviněného nemůže být žádným způsobem nahrazen. V případě, že obviněný nevysloví souhlas s postupem dle § 307 tr. řádu, koná se standardní trestní řízení. Souhlas obviněného musí být dán takovým způsobem, který nevzbuzuje pochybnosti o projevené vůli obviněného. Při hodnocení formy souhlasu se užije obecných podmínek stanovených trestním řádem pro podání.

- *vzhledem k osobě obviněného a s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující.* Tato podmínka klade na orgán, který o užití institutu podmíněného zastavení trestního stíhání rozhoduje povinnost určitého individuálního přístupu ke každému projednávanému případu, a to ať již z pohledu hodnocení skutkových okolností, tak i z pohledu hodnocení osoby obviněného. Při hodnocení obviněného je nutno provést komplexní posouzení jeho osoby, tj. hodnotit jak jeho negativní, tak i pozitivní stránky, přičemž je třeba zejména vzít v úvahu, zda se jedná o mladistvého, recidivistu, osobu se zmenšenou přičetností a podobně. Okolnosti případu jsou vyjádřeny zejména skutečnostmi, které charakterizují samotný trestný čin, jeho

nebezpečnost pro společnost a vliv na ostatní členy společnosti. Bude se tedy jednat především o způsob provedení činu, jeho následky, míru zavinění pachatele, jeho pohnutku a okolnosti, za kterých ke spáchání činu došlo. Při posuzování této podmínky nejsou jednotlivé okolnosti posuzovány izolovaně, ale ve vzájemných souvislostech, kdy pouze souhrn všech okolností plně charakterizuje osobu obviněného a spáchaný skutek.

Posouzení všech podmínek stanovených pro postup dle § 307 tr. řádu dává příslušnému orgánu možnost zvolit takový způsob řízení, který povede k naplnění účelu trestního řízení.

Rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání činí soud a v přípravném řízení státní zástupce formou usnesení. Současně s vydáním rozhodnutí je obviněnému stanovena zkušební doba na šest měsíců až dva roky, a obviněnému, který uzavřel s poškozeným dohodu o náhradě škody, je uložena povinnost v průběhu zkušební doby škodu nahradit.

Dalším prvkem, který sleduje zejména výchovný vliv na obviněného, je možnost uložit obviněnému, aby po dobu zkušební doby dodržoval přiměřené omezení a povinnosti za účelem vedení řádného života. Tato omezení mohou být jednak ve formě zákazů určitého chování (například zákaz požívání alkoholických nápojů, zákaz hraní hazardních her...) nebo ve formě příkazů k pozitivnímu chování (například příkaz obviněnému z trestného činu zanedbání povinné výživy včas a řádně platit výživné a splatit dlužné výživné).

Vydání rozhodnutí o zastavení trestního stíhání má pouze mezitimní charakter. Jestliže však obviněný po zkušební dobu vedl řádný život, splnil povinnost nahradit způsobenou škodu a vyhověl případně dalším stanoveným podmínkám, vydá orgán, který o podmíněném zastavení trestního stíhání rozhodl, rozhodnutí o tom, že se obviněný osvědčil. V opačném případě, a to i v průběhu zkušební doby, příslušný orgán rozhodne o tom, že je v trestním stíhání pokračováno.

Pro případ nečinnosti orgánu, který má vydat rozhodnutí o osvědčení obviněného zákon stanoví fikci, že pokud není do jednoho roku od skončení zkušební doby vydáno rozhodnutí o osvědčení obviněného nebo o rozhodnutí o pokračování v trestním stíhání, aniž by na tom měl obviněný vinu, má se za to, že se obviněný osvědčil. Vydání rozhodnutí o osvědčení, případně uplynutí doby jednoho roku po skončení zkušební doby aniž by bylo učiněno rozhodnutí, má za následek, že rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání se stává meritorním, definitivním. Tím pro případ dalšího projednání věci tvoří překážku věci pravomocně rozhodnuté (*exceptio rei iudicatae*).

4.5 Narovnání

Narovnání představuje další z procesních forem odklonů od standardního trestního řízení. Jeho právní úprava je obsažena zejména v § 309 - § 314 tr. řádu. Svým charakterem je tento institut vhodný zejména pro řešení případů méně závažné trestné činnosti, kdy vedle veřejného zájmu je spáchaným činem spíše dotčena soukromá sféra, trestný čin má charakter konfliktu mezi pachatelem a poškozeným. Důraz je kladen na to, aby pachatel odčinil všechny škodlivé následky, které způsobil poškozenému. Zájem na urovnání vztahů mezi pachatelem a poškozeným vystupuje do popředí před zájmem společnosti na potrestání pachatele.

Kromě odčinění újmy způsobené poškozenému institut narovnání obsahuje i další povinnost ukládanou obviněnému, a to majetkové plnění nad rámec způsobené škody, které je určené na obecně prospěšné účely. Odčerpáním majetkových hodnot obviněnému nahrazuje jeho postih trestem nebo hrozbou trestu, tak jak tomu je ve standardním trestním řízení.

Institut narovnání svým charakterem přispívá k obnovení vztahů mezi pachatelem a obětí, narušených spáchaným trestným činem, neboť právě odčinění vzniklé újmy nebo náhrada škody jsou prvním předpokladem pro obnovení vzájemných vztahů. V průběhu procesu narovnání se jak obviněný, tak i poškozený aktivně podílejí na řešení vzniklého konfliktního stavu, a směřují k nalezení oboustranně přijatelné dohody. Právě v průběhu tohoto procesu má pachatel možnost seznámit se s dopadem spáchaného činu na oběť, a uvědomit si tak nesprávnost svého počínání. Tyto skutečnosti působí preventivně nejen na samotného pachatele, ale i na ostatní členy společnosti.

Narovnání je možno realizovat jak ve fázi přípravného řízení (schválení narovnání státním zástupcem), tak i v řízení před soudem. I přesto, že značný důraz je kladen na uspořádání vztahů mezi poškozeným a pachatelem a veřejný zájem ustupuje do pozadí, nelze institut narovnání považovat za mimosoudní vyřízení věci, ale pouze za jednu z forem odklonu od standardního trestního řízení s některými prvky typickými pro mimosoudní řešení.

Na užití institutu narovnání nemají obviněný ani poškozený právní nárok, a nemohou se jej dožadovat. Mohou však v přípravném řízení státnímu zástupci a po podání obžaloby soudu tento způsob vyřízení věci navrhnout, přičemž dotčený orgán může k jejich žádosti přihlédnout.

K rozhodnutí o schválení narovnání zákon stanovuje řadu podmínek, které musí být kumulativně splněny. Jedná se o následující podmínky:¹⁹

¹⁹ § 309 odst. 1 Trestního řádu

- *jde o trestný čin, na který zákon stanoví trest, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let.* Smyslem této podmínky je stejně jako u podmíněného zastavení trestního stíhání vymezit okruh trestných činů, u jejichž pachatelů připadá v úvahu užití odklonu – schválení narovnání. Při posuzování podmínky se vychází z trestní sazby uvedené u jednotlivých trestných činů ve zvláštní části trestního zákona bez uplatnění modifikace její výše v případech, kdy to zákon umožňuje (například zvýšení horní hranice trestní sazby u zvláště nebezpečného recidivisty). Ze stanovené podmínky, kdy horní hranice výše trestní sazby nesmí překročit pět let je patrné, že užití institutu narovnání přichází v úvahu pouze u méně závažných trestných činů.
- *obviněný prohlásí, že spáchal skutek pro který je stíhán, a o tomto prohlášení nejsou důvodné pochybnosti, že bylo učiněno svobodně, vážně a určitě.* Na rozdíl od podmíněného zastavení trestního stíhání, kde je jednou ze stanovených podmínek „doznání“ obviněného, u tohoto institutu postačuje prohlášení obviněného, že skutek za který je stíhán spáchal. Není-li však narovnání soudem a v přípravném řízení státním zástupcem schváleno, k prohlášení obviněného o tom, že skutek spáchal se v dalším řízení jako k důkazu nepřihlíží.
- *obviněný uhradí poškozenému škodu způsobenou trestným činem, nebo učiní potřebné úkony k její úhradě, případně jinak odčiní újmu vzniklou trestným činem.* Podmínka uhradit poškozenému škodu, učinit úkony k její úhradě či odčinit újmu způsobenou poškozenému trestným činem je prvním předpokladem k tomu, aby do budoucna došlo k urovnání vztahů mezi pachatelem trestného činu a poškozeným. I zde zákon stanoví určité alternativy, jak může obviněný stanovené podmínce dostat. První možností je úhrada škody v penězích, případně uvedením do původního stavu. Další možnost stanovuje učinění potřebných úkonů k úhradě škody. Může se jednat například o obdobné úkony, jako byly zmiňovány v předchozí kapitole u podmíněného zastavení trestního stíhání. Konečně třetí možností je jiné odčinění újmy. Toto řešení je typické pro případy, kdy je spáchaným trestným činem způsobena újma, jejíž vyčíslení v penězích je problematické. Zejména připadají v úvahu trestné činy jimiž je dotčena čest, dobré jméno, důstojnost, svoboda, listovní tajemství a podobně. Jako odčinění újmy může přicházet v úvahu uveřejnění omluvy nebo prohlášení ve sdělovacích prostředcích, osobní pomoc poškozenému a další. Na rozdíl od podmíněného zastavení trestního stíhání u institutu narovnání nestačí ke splnění této podmínky pouhé uzavření dohody o náhradě škody mezi obviněným a poškozeným, což je dáno charakterem rozhodnutí o schválení narovnání, které není rozhodnutím mezitímním, ale rozhodnutím definitivním.

Právní úprava nevylučuje ani tu skutečnost, aby obviněný poskytl poškozenému plnění vyšší, než je skutečná výše způsobené škody, jako určitou satisfakci či zadostiučinění za újmu vzniklou samotným spáchaním trestného činu. Přijetí tohoto zvýšeného plnění poškozeným není neoprávněným obohacením, neboť se jedná o plnění po právu. Otevřenou

otázkou zůstává, o kolik vyšší nad rámec způsobené škody by mělo být plnění obviněného. Vyřešení této otázky je zásadní pro přiměřené stanovení nároků poškozeného. Obecným pravidlem by mělo být, že pokud je poškozeným požadováno nepřiměřeně zvýšené plnění, neměl by příslušný orgán narovnání schválit. Stanovení přiměřenosti navýšení plnění jako odčinění „jiné“ újmy poškozeného pro teorii otevírá řadu otázek, v samotné praxi je vycházeno z komplexního posouzení všech okolností případu.

- *Obviněný složí na účet soudu nebo v přípravném řízení státního zástupce peněžní částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům.* Toto majtkové plnění jako forma trestní represe nastupuje místo trestu nebo hrozby uložení trestu ve standardním trestním řízení. Zákon stanoví proporcionalitu mezi závažností trestného činu a výší částky, kterou je obviněný povinen složit na předepsaný účet pro obecně prospěšné účely.

Za peněžní částku určenou k obecně prospěšným účelům se považují částky pro obce a jiné právnické osoby se sídlem na území České republiky na financování vědy a vzdělání, kultury, školství, na požární ochranu, na podporu a ochranu mládeže, na ochranu zvířat, na účely sociální, zdravotnické, ekologické, humanitární, charitativní, náboženské pro registrované církve a náboženské společnosti, tělovýchovné a sportovní a částky odevzdané státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti.²⁰ Nejméně polovinu z částky poukázané k obecně prospěšným účelům musí obviněným určit státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti.²¹

- *obviněný i poškozený souhlasí s rozhodnutím o schválení narovnání.* Institut narovnání klade do popředí zájmu zejména urovnání vztahů mezi pachatelem trestného činu a poškozeným. Z tohoto důvodu je oběma stranám dána možnost vyjádřit souhlas s řešením věci mimo standardní trestní řízení formou narovnání. To, že tento institut sleduje jako hlavní cíl především úpravu vztahu pachatel – poškozený, je možno dovodit i z podmínek stanovených v ustanovení § 310a tr. řádu, kdy práva poškozeného v řízení o narovnání přísluší pouze přímému poškozenému, a nikoliv tomu, na koho přešel nárok na náhradu škody.

- *soud a v přípravném řízení státní zástupce považuje takový způsob vyřízení věci za dostačující.* Při rozhodování o schválení narovnání soud a v přípravném řízení státní zástupce krom dalších okolností hodnotí povahu a závažnost spáchaného činu, míru jakou byl činem dotčen veřejný zájem, osobu obviněného a jeho osobní a majtkové poměry. Povaha a závažnost spáchaného činu je hodnocena zejména dle významu chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobem provedení činu, jeho následky, okolnostmi, za kterých byl čin

²⁰ § 312 odst. 1 Trestního řádu

²¹ § 312 odst. 2 Trestního řádu

spáchán, mírou zavinění pachatele a jeho pohnutkou. V úvahu připadá i přihlédnutí k polehčujícím a přitěžujícím okolnostem, tak jak jsou uvedeny v § 33 a § 34 tr. zákona.

Míra dotčeného veřejného zájmu se odvíjí zejména z povahy spáchaného činu. Institut narovnání je svoji povahou vhodný zejména k uplatnění v těch situacích, kdy spáchaný trestný čin má spíše povahu konfliktu mezi pachatelem a poškozeným, kdy veřejný zájem je dotčen pouze minimálně.

Požadavek k přihlédnutí osobě obviněného, jeho osobním a majetkovým poměrům, dovršuje komplexnost a individualizaci posuzování každého jednotlivého případu ze všech hledisek nutných k učinění rozhodnutí. Významnými skutečnostmi u obviněného bude zejména to, zda se jedná o mladistvého, prvopachatele či recidivistu, jaké bylo jeho chování před spácháním trestného činu a po něm, jeho psychický stav a další. Posuzování osobních a majetkových poměrů obviněného slouží soudu a v přípravném řízení státnímu zástupci k úvaze, zda částka složená k obecně prospěšným účelům je z hlediska dosažení účelu zákona dostatečná, a zda postih bude mít výchovný vliv na pachatele.

Zákon stanoví povinnost soudu a v přípravném řízení státního zástupce před vydáním rozhodnutí o schválení narovnání provést výslech obviněného i poškozeného. Jedná se o výslech „sui genesis“, kdy jeho předmětem je zejména způsob a okolnosti uzavření dohody o narovnání, zjištění, zda dohoda byla učiněna dobrovolně, a vyjádření souhlasu obou stran se schválením narovnání.

V případě schválení narovnání je součástí vydaného rozhodnutí i výrok o zastavení trestního stíhání obviněného pro skutek, v němž je spatřován trestný čin, a jehož se narovnání týká. Schválení narovnání je spojeno s definitivním zastavením trestního stíhání, které pro případné další projednání skutku tvoří překážku věci rozhodnuté (*exceptio rei iudicatae*).

4.6 Komparace institutu podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání

Jak podmíněné zastavení trestního stíhání, tak i narovnání shodně představují procesní formy odklonu, jako alternativy ke standartnímu trestnímu řízení. Existuje však mezi nimi řada odlišností a každý z institutů nalézá uplatnění při řešení omezeného okruhu případů.

Společné pro oba instituty je omezení okruhu pachatelů trestných činů, u kterých je možno při projednávání jimi spáchaných činů tyto odklony uplatnit. Omezení je provedeno využitím horní hranice výše trestní sazby konkrétního trestného činu, která je uvedena u jednotlivých trestných činů ve zvláštní části trestního zákona, a odráží v sobě typovou

nebezpečnost činu pro společnost. Stanovením omezení, kdy horní hranice trestní sazby posuzovaného trestného činu nepřevyšuje pět let, omezuje aplikaci odklonů na pachatele méně závažné trestné činnosti, tedy té činnosti, která je páchána nejčastěji.

Významným rozdílem u obou institutů je přihlídnutí k postoji poškozeného a obviněného k užití odklonu. Zatímco souhlas obviněného s alternativním projednáním jeho případu je vyžadován jak u podmíněného zastavení trestního stíhání, tak i u narovnání, souhlas poškozeného je vyžadován pouze u narovnání. U podmíněného zastavení trestního stíhání jeho souhlas vyžadován není a lze k odklonu přistoupit i přes nesouhlas poškozeného s tímto postupem. Tím však není dotčeno jeho právo na podání opravného prostředku proti podmíněnému zastavení trestního stíhání.²²

U náhrady škody oba srovnávané instituty shodně stanovují alternativní možnosti jejího vypořádání tak, aby bylo v co nejširším rozsahu zabezpečeno uspokojení oprávněných požadavků poškozeného. Způsob náhrady škodlivých účinků trestného činu je stanoven tak, aby vycházel z oprávněných zájmů poškozeného, ale i přiměřeně dbal možností a schopností obviněného.

V případě podmíněného zastavení trestního stíhání lze splnění požadavku na odčinění škodlivého účinku trestného činu splnit i uzavřením dohody o náhradě škody. To je dáno mezitímní povahou rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, kdy mohou být obviněnému uloženy další povinnosti (např. splnit náhradu škody) a rozhodnutí o osvědčení obviněného, které má definitivní povahu zastavení trestního stíhání, je vázáno právě na splnění stanovených povinností. Naproti tomu u narovnání, které je svoji povahou rozhodnutím definitivním, poškozený ani soud by neměli jistotu, že obviněný svému slibu dostojí, je uzavření pouhé dohody o náhradě škody nedostačující. Pro její uznání za postačující by musela být jistěna některým ze zajišťovacích institutů občanského práva (např. ručení, zřízení zástavního práva a podobně). Dalším z významných rozdílů v náhradě škody je výše plnění poškozenému. Zatímco u podmíněného zastavení trestního stíhání je výše omezena na způsobenou škodu, u institutu narovnání, který je svou povahou určen spíše k urovnání vztahů mezi poškozeným a pachatelem, není vyloučeno plnění poškozenému vycházející z jeho dohody s obviněným ve výši, která přesahuje skutečně způsobenou škodu. Toto navýšení je chápáno jako kompenzace poškozenému za samotný spáchaný trestný čin.

Dalším výrazným rozdílem je uplatnění represivního prvku plnění výchovnou funkci nejen vůči pachateli, ale z pohledu generální prevence i vůči ostatním členům společnosti. U podmíněného zastavení trestního stíhání tuto funkci plní určitá pohrůžka možností

²² § 307 odst. 5 Trestního řádu.

pokračování v trestním stíhání obviněného, u narovnání je tento prvek nahrazen povinností obviněného složit určitou finanční částku určenou na obecně prospěšné účely.

5 Probační a mediační služba České republiky

Postupným zaváděním alternativních způsobů řízení a alternativních trestů do systému trestního práva se trestní justice vydala na cestu od výhradně represivního přístupu k řešení kriminality směrem k restorativní (obnovující) justici. Aplikace nových přístupů s sebou přinesla i potřebu zřízení instituce, která by se věnovala metodám v rámci trestního práva dosud neuplatňovaným, a to probaci a mediaci. V roce 1996 byly na základě tohoto požadavku rozhodnutím ministra spravedlnosti u jednotlivých okresních soudů zřízeny místa probačních úředníků. Jejich úkolem bylo alespoň v základním rozsahu zajistit praktickou realizaci uložených alternativních trestů a opatření. Právním podkladem pro jejich činnost byl zákon č. 189/1994Sb., o vyšších soudních úřednících.

Po relativně krátké době sběru informací a vyhodnocování zkušeností s uplatňováním alternativních postupů v trestním řízení byl připraven a v roce 2000 Parlamentem ČR schválen zákon o Probační a mediační službě České republiky.²³ Tímto zákonem, který vstoupil v účinnost 1. ledna 2001, byla zřízena Probační a mediační služba ČR, která plní úkoly probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení.

Probační a mediační služba České republiky tedy představuje relativně mladou instituci působící na poli sociální a trestní politiky, jejíž činnost vychází ze základů dvou profesí - sociální práce a práva, zejména trestního. Smyslem působení probační a mediační služby je řešení konfliktů ve společnosti, spadajících do kompetence trestní justice, za využití specifických postupů a metod, které nahrazují tradiční většinou represivní postupy. Uplatnění těchto metod práce není plošné, ale jeví se jako vhodné zejména ve vybraných případech, kde použití tradičních postupů by bylo obtížné, málo účinné či společensky málo akceptovatelné.

Mezi základní cíle probace a mediace v rámci trestního řízení patří:²⁴

- *integrace pachatele* - směřuje k začlenění pachatele trestné činnosti do běžného života společnosti bez dalšího porušování zákonů, obnovení respektu obviněného k právním normám a všeobecně uznávaným hodnotám společnosti a jeho uplatnění a seberealizaci ve společnosti

²³ Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě České republiky

²⁴ Probační a mediační služba České republiky. Praha, *Cíle činnosti PMS*.

Dostupné na WWW: <http://www.pmscr.cz>

- *participace poškozeného* - vyjadřuje zapojení poškozeného do procesu „vlastního odškodnění“, možnost vyjádření pocitů, které mu způsobená újma přinesla a obnovení pocitu bezpečí a důvěry ve spravedlnost
- *ochrana společnosti* - účinným řešením konfliktů mezi pachatelem a poškozeným, narovnáním konfliktních vztahů a zajištěním realizace uložených alternativních trestů a omezení je sledována ochrana společnosti před trestnou činností.

Metody práce probačního a mediačního úředníka vychází z interdisciplinárního pojetí postaveného na znalosti příslušných právních předpisů, znalosti metod sociální práce a prvků psychologického vedení. K řešení problémů klienta je přistupováno komplexně, ale zároveň i zcela individuálně dle konkrétní situace. Základní zásady profesionálního působení v rámci probace a mediace se nechají charakterizovat těmito body:²⁵

- *vyvážený postoj* - vyjadřuje zohlednění zájmů všech zúčastněných stran, tedy jak obviněného, tak i poškozeného, a je společně hledáno řešení, které je přijatelné pro obviněného, poškozeného i společnost
- *respekt ke klientovi*- znamená porozumění situaci klienta, nalezení jeho silných stránek a podporu klienta ve směru k pozitivním změnám v jeho životě
- *včasnost a kontinuita intervence* - vstup pracovníka probační a mediační služby do kontaktu s klientem v co nejrannějším stadiu trestního řízení umožňuje efektivně a včasně reagovat na nastalou situaci a případně trestní řízení směřovat k tzv. odklonu, tedy k alternativnímu řešení
- *interdisciplinarita* - vyjadřuje komplexní přístup k řešení problému klienta, kdy v rámci mediační a probační činnosti jsou zohledňovány resocializační, psychosociální, léčebné a právní aspekty řešení problému
- *spolupráce s dalšími subjekty* - řešení problémů klienta probíhá ve spolupráci s dalšími institucemi, dle konkrétních potřeb klienta. Může se jednat např. o psychosociální centra, krizové poradny, léčebná a poradenská centra, kurátory pro mládež a pod. Ke zvýšení efektivity práce a komplexnosti péče je spolupráce mezi jednotlivými subjekty zcela nezbytná

²⁵ BYZOVŮVA, S. Poškozený a odklony v trestním řízení 8.- Poškozený a probační a mediační služba. [cit. 21.11.2006], Dostupné na WWW: <http://trestni2.juristic.cz/179308/clanek/trest3>

5.1 Oblast činnosti Probační a mediační služby

Základní oblastí činností úředníků Probační a mediační služby je v zákonem vymezených oblastech provádět mediaci, zajišťovat probaci a vykonávat další činnosti, jejichž povaha a účel vyplývají jednak ze zákona o Probační a mediační službě České republiky,²⁶ a rovněž z dalších právních norem uplatňovaných v trestní justici.²⁷ Jedná se zejména o opatrování podkladů pro rozhodnutí státního zástupce nebo soudu (například informací o obviněném, jeho rodinném, sociální a pracovním prostředí, o uzavřených dohodách o náhradě škody a podobně)

Mediaci sám zákon definuje jako: „mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu, vykonávanou v souvislosti s trestním řízením“²⁸

Jedná se o alternativní metodu řešení konfliktů, kdy pracovník probační a mediační služby – mediátor vystupuje jako nestranný účastník jednání, pomáhá zúčastněným stranám nalézt řešení vzniklého konfliktu s cílem urovnat vzájemné vztahy a uspokojit oprávněné zájmy zúčastněných stran.

Základním předpokladem mediace je dobrovolná účast obou stran konfliktu. Výsledek procesu mediace, kdy jsou hledána oboustranně přijatelná řešení, závisí zejména na ochotě obou stran komunikovat a uzavírat dohody směřující ke zmírnění nebo úplné kompenzaci újmy a odstranění konfliktu. V rámci mediace dochází za účasti mediátora a jím stanovených podmínek k setkání obou stran – obviněného s poškozeným přímo „tváří v tvář“, a ke vzájemnému jednání s cílem urovnání konfliktu uzavřením dohody. Tato situace umožňuje poškozenému přímo sdělit obviněnému jaký dopad na něho měl spáchaný čin, jak nesl jeho následky, včetně svých pocitů - strachu, nenávisti, bolesti, obav a podobně. Stejně tak dává možnost obviněnému vysvětlit důvody jeho jednání, vyjádřit lítost nad vykonaným činem. Umožňuje mu omluvit se poškozenému a ukázat svým aktivním přístupem snahu věc řešit a podílet se na náhradě vzniklé újmy. Při této vzájemné komunikaci obou stran často dochází k vyjasnění konfliktu a narovnání vztahů s uzavřením dohody o náhradě způsobené škody. Přímá účast obou stran většinou přináší větší zájem obviněného na urovnání konfliktu a zainteresování na náhradě škody. Společnému setkání obviněného s poškozeným ve většině případů předchází individuální setkání těchto stran s mediátorem, který jim vysvětlí možnosti a cíle mediace a zjišťuje jejich ochotu k účasti na mediaci.

²⁶ zákon číslo 257/2002 Sb., o Probační a mediační službě

²⁷ např. Trestní zákon, Trestní řád, zákon o Soudnictví ve věcech mládeže a další

²⁸ § 2 odst. 2 zákona č. 257/2002 Sb., o Probační a mediační službě ve znění pozdějších změn a doplňků

Mediace svojí povahou představuje neprocesní formu řešení konfliktu stojící mimo systém trestního práva. Její výsledky však mohou mít přímý vliv na rozhodnutí učiněná v oblasti regulované trestním právem.

Probace je v zákoně definována jako: „organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému, působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem stanoveným podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů“²⁹

Činnost probačního úředníka spočívá v působení na obviněného v rámci tzv. probačního dohledu v souvislosti s uloženými tresty či omezeními. Je zde integrována jednak represivní složka - formou dohledu jako určitý způsob donucení ke splnění uložených povinností, ale i výchovná a motivující složka, kdy probační úředník na klienta nejen dohlíží, ale také jej pozitivně motivuje k vedení řádného života, nabízí mu psychosociální pomoc a podporu. Prováděnou kontrolou chování klienta je hodnoceno nejen plnění povinností a omezení stanovených soudem, ale i plnění těch úkolů, ke kterým se klient při uzavírání dohody s probačním úředníkem zavázal. Mezi úkoly, které si klient stanovuje sám patří zejména ty, které jeho život dokáží určitým způsobem zkvalitnit. Bývá mezi nimi často účast na psychosociálním výcviku, léčba drogové či alkoholové závislosti, náhrada škody, sebevzdělávání a jiné. Při práci s klientem je přihlíženo i k jeho osobním, rodinným a sociálním problémům, neboť praktické zkušenosti ukazují, že právě tyto problémy vedou klienta k páčání trestné činnosti a bez jejich vyřešení nelze snížit riziko pravděpodobného kriminálního jednání klienta v budoucnu. Ze strany úředníků Probační a mediační služby je tedy vykonávána nejen činnost kontrolní, ale i pomáhající.

V definování oblastí činností vykonávaných úředníky Probační a mediační služby často bývá užíváno i jejich dělení dle stadia trestního řízení, ve kterém jsou vykonávány, a to na činnosti vykonávané před rozhodnutím státního zástupce nebo soudu a na činnosti vykonávané po tomto rozhodnutí.

Ve stadiu před rozhodnutím státního zástupce nebo soudu se jedná zejména o:

- obstarání podkladů k osobě obviněného a jeho rodinnému i sociálnímu zázemí³⁰ (tzv. probační zpráva před rozhodnutím)

²⁹ Tamtéž, § 2 odst. 1

³⁰ § 4 odst. 2, písm a) zákona č. č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě ve znění pozdějších změn a doplňků

- vytváření podmínek pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, nebo pro schválení narovnání, zejména projednání a uzavření dohody mezi obviněným a poškozeným o náhradě škody, nebo dohody o narovnání, případně podmínek pro další takové procesní postupy či tresty nespojené s odnětím svobody³¹
- vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy bylo rozhodnuto o nahrazení vazby probačním dohledem³²

Ve stadiu po rozhodnutí soudu nebo státního zástupce se jedná zejména o tyto činnosti:

- vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy byl dohled uložen, ve sledování a kontrole obviněného v průběhu zkušební doby, v kontrole výkonu dalších trestů nespojených s odnětím svobody, včetně trestu obecně prospěšných prací, ve sledování výkonu ochranných opatření³³
- sledování a kontrola chování odsouzeného v průběhu zkušební doby v případech, kdy bylo rozhodnuto o podmíněném propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody³⁴

5.2 Úkoly Probační a mediační služby ČR u podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání

Při aplikaci odklonů od standardního trestního řízení je úředníky Probační a mediační služby vykonáváno celé spektrum činností lišících se svými zaměřením dle toho, o který z typů odklonů se jedná.

V případě rozhodování o podmíněném zastavení trestního stíhání se jedná jednak o činnosti, které jsou vykonávány ve stadiu před vydáním rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, a dále činnosti vykonávané po tomto rozhodnutí.

Před vydáním rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání je činnost soustředěna zejména na úkony směřující k vytváření podmínek pro užití odklonu a obstarání podkladů, které osvědčují skutečnosti důležité pro rozhodování o podmíněném zastavení trestního stíhání. Těmi jsou rozuměny podklady týkající se osoby obviněného, jeho rodinných

³¹ Tamtéž, § 4 odst. 2, písm. b)

³² Tamtéž, § 4 odst. 2, písm. c)

³³ Tamtéž, §4 odst. 2, písm. d)

³⁴ Tamtéž, § 4 odst. 2, písm. e)

a sociálních poměrů a podklady osvědčující splnění zákonem stanovených podmínek pro užití odklonu. V otázce náhrady škody je činnost úředníků Probační a mediační služby směřována ke kontaktování poškozeného a obviněného, jejich poučení o podstatě, významu a podmínkách odklonu, a nabídnutí zprostředkování vzájemné dohody o náhradě škody způsobené trestným činem. Jedním z možných způsobů, kterým lze dojít k dohodě mezi poškozeným a obviněným je právě užití mediace.

Po právní moci rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání spočívá činnost úředníků Probační a mediační služby zejména ve sledování chování obviněného ve zkušební době a kontrole plnění stanovených podmínek a omezení.³⁵

Oproti tomu u rozhodování o schválení narovnání je činnost úředníků Probační a mediační služby soustředěna pouze do fáze před samotným vydáním rozhodnutí o schválení narovnání. To je dáno povahou rozhodnutí, které má definitivní charakter zastavení trestního stíhání, kdy poté již nejsou vůči pachateli trestného činu možná další opatření.

Jedná se o činnosti stejného charakteru, jaké jsou vykonávány u podmíněného zastavení trestního stíhání ve stadiu před rozhodnutím státního zástupce nebo soudu. Přistupují zde však další podmínky, kterými je souhlas poškozeného s použitím tohoto odklonu a složení peněžní částky na obecně prospěšné účely obviněným. Při stanovení výše této částky a určení jejího adresáta může úředník Probační a mediační služby přispět obviněnému radou tak, aby výše částky nebyla zřejmě nepřiměřená závažnosti činu, a byla tak zvýšena pravděpodobnost schválení narovnání.

³⁵ § 7 odst 3 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě ve znění pozdějších změn a doplňků

6 Závěr

Kriminalita jako sociálně patologický jev provází lidstvo od nepaměti. Společnost se vždy snažila s kriminalitou bojovat, a to prostředky které měla k dispozici. Ruku v ruce s kriminalitou provázel společnost i fenomén trestu, přicházejícího jako reakce společnosti na netolerované chování. Tak jak se měnil pohled společnosti na zločin, procházel vývojem i proces ukládání trestů a samotné tresty.

Jednou z výrazných změn posledních let v oblasti trestní justice je uplatňování restorativní (obnovující) justice. Tento koncept odráží změnu přístupu společnosti ke spáchanému trestnému činu a jeho pachateli. Delikt je chápán zejména jako útok na lidi a mezilidské vztahy, přičemž pozornost není prioritně soustředěna na potrestání viníka, nýbrž na obnovení narušených vztahů, umožnění pachateli podílet se nápravě důsledků spáchaného činu a jeho opětovné začlenění do společnosti.

Odrazem nového postoje k trestnému činu a nových přístupů v reakci společnosti na spáchaný delikt je množství legislativních změn, které do našeho právního řádu v oblasti trestní justice zavedly řadu alternativ, a to jak alternativ k trestu, alternativ k potrestání a alternativních způsobů řízení.

Právě podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání představují dva relativně nové instituty, které vyjadřují procesně právní formu „odklonu“ od standardního řízení. Jejich užití, omezené na méně závažné trestné činy, přináší nejen zrychlení probíhajícího řízení, ale především posiluje postavení poškozeného, pomáhá pachateli uvědomit si dopady spáchaného činu a směřuje jej k odčinění jeho důsledků a obnovení narušených vztahů. Tím zabraňuje vyloučení pachatele ze společnosti a dává mu příležitost k nápravě bez dalšího rozvíjení jeho možné kriminální kariéry.

I přes určitou odlišnost od standardního způsobu projednání trestného činu si odklony zachovávají výchovnou a preventivní složku, čímž plně přispívají k naplnění účelu trestního zákona.

Uplatňované postupy si vyžádaly vznik instituce, která by se specializovala na nově zaváděné prvky v oblasti trestní justice, a to na probaci a mediaci. Touto institucí je Probační a mediační služba České republiky. V oblasti své činnosti vychází z multidisciplinárního přístupu, který v sobě zahrnuje poznatky jak z oblasti sociální práce, tak i z oblasti práva, zejména trestního. Jako taková vykonává ve směru k obviněnému nejen činnost kontrolní, ale i výchovnou a pomáhající.

Tato práce si kladla za cíl přiblížit problematiku vybraných alternativ ke standardnímu trestnímu řízení, a to podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání u plnoletých

pachatelů. Jmenované instituty však nestojí v rámci alternativ užívaných v trestním právu osamoceně, ale jsou součástí celého provázaného systému upravující reakci společnosti na delikventní jednání a odrážející postupný vývoj v oblasti trestní justice. Z uvedeného důvodu pro pochopení jejich podstaty a postavení v systému trestního práva práce zahrnuje i nastínění historického vývoje přístupu k trestání, teoretických východisek k zavádění alternativ do trestního práva, nastínění systému alternativ v trestním právu a samozřejmě charakteristiku obou zmíněných druhů odklonů.

Doufám, že i přes omezený rozsah této práce se mi podařilo alespoň v základním rozsahu vystihnout možnosti, které s sebou přináší užití vybraných zvláštních způsobů řízení, jako alternativ ke standardnímu trestnímu řízení. Je – li tomu tak, pak práce splnila svůj stanovený cíl.

Použitá literatura:

Tištěné publikace:

MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání*, Praha: C. H. Beck, 2003, 1124 s., ISBN 80-7179-678-6.

NOVOTNÝ, O., DOLENSKÝ, A., VANDUCHOVÁ, M. a kol. *Trestní právo hmotné. I. Obecná část. 3. přepracované vydání*, Praha: Kodex, 1997, ISBN 80-85963-24-8.

NOVOTNÝ, O., DOLENSKÝ, A., PÚRY, F. a kol. *Trestní právo hmotné. II. Zvláštní část. 3. přepracované vydání*, Praha: Kodex, 1997, ISBN 80-85963-24-8.

VOŇKOVÁ, J., CHALUPOVÁ, J., *Sociální práce s pachateli*. Praha: LEGES, 1992, ISBN 80-856538-01-0.

SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000, ISBN 80-7179-350-7.

KARABEC, Z., *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, ISBN 80-7338-021-8.

RIZMAN, S., SOTOLÁŘ, A., VÁLKOVÁ, H. *K vybraným otázkám novel trestních kodexů. Sborník příspěvků, závěrů a doporučení ze semináře s mezinárodní účastí, Srní 15.-17.11.1995*. 1. vydání, Praha - Bonn: Sdružení pro rozvoj sociální práce v justici, 1996, ISBN 80-902199-1-8.

ROZUM, J. a kol. *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000, ISBN 80-86008-77-0.

ŠÁMAL, P., NOVOTNÝ, F. a kol., *Přípravné řízení trestní. 2. vydání*, Praha: C. H. Beck, 2003, 1471 s., ISBN 80-7179-741-3.

ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Sociální ochrana*. Praha, Policejní akademie, Vydavatelství PA ČR, 1998.

INCARDI, J. A., *Trestní spravedlnost*. Praha: Victoria Publishing, a.s., 1994, ISBN 80-85605-30-9.

SOTOLÁŘ, A., SOVÁK, Z., KRATOCHVÍL, V., *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Praha: Institut pro vzdělávání Ministerstva spravedlnosti ČR, 2001.

KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Brno: MU Brno 1996, ISBN 80-210-2985-4.

KLÍMA, J. *Nejstarší zákony lidstva: Chammurappi a jeho předchůdci*, 1. vydání, Praha: Academia, 1979.

NOVOTNÝ, F. a kol. *Trestní právo hmotné*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, ISBN 80-86437-67-8.

Právní normy:

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon ve znění pozdějších změn a doplňků

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád ve znění pozdějších změn a doplňků

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě České republiky, ve znění pozdějších změn a doplňků

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

Elektronické zdroje:

Probační a mediační služba České republiky. Praha, [online].

Dostupné na WWW: <http://www.pmscr.cz>

Ministerstvo spravedlnosti ČR. Praha, [online].

Dostupné na WWW: <http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=3413>

ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana. Učební text bez redakční úpravy*. Praha, [cit. 27.3.2006], Dostupné na WWW: http://www.polac.cz/katedry/kkre/uc_text.pdf

VĚTROVEC, V., NEDOROST, L., OTOUPALÍKOVÁ, J. *Restorativní a retributivní justice*. [cit. 21.11.2006],

Dostupné na WWW:

http://www.ped.muni.cz/wsocedu/virtual/pdf/Nedorost_Mediace2-3%20-ASPI%20restorataretribut.pdf

BYZOVOVA, S. *Poškozený a odklony v trestním řízení 8.- Poškozený a probační a mediační služba*. [cit. 21.11.2006], Dostupné na WWW: <http://trestni2.juristic.cz/179308/clanek/trest3>

Abstrakt

SLABÝ, V. *Alternativní řešení trestních věcí mimo standardní trestní řízení se zaměřením na podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra civilního práva. Vedoucí práce K. Hyková.

Klíčové pojmy: trestní řízení, odklony, alternativní způsoby řízení, podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání

Práce se zabývá přístupy k trestání pachatelů méně závažných trestných činů v rámci alternativních způsobů řízení. Konkrétně je zaměřena na dva typy odklonů od standardního trestního řízení, a to na podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání.

V úvodní části práce je nastíněn přístup k trestání provinilců v jednotlivých historických obdobích dokumentující změnu postoje společnosti jak k trestnému činu samotnému, tak i k jeho pachateli. Dále jsou vymezena teoretická východiska pro zavedení alternativ do trestního práva a popis systému alternativ v platném trestním právu České republiky.

Hlavní pozornost je věnována charakterizování institutu podmíněného zastavení trestního stíhání a institutu narovnání, včetně podmínek pro jejich aplikaci a vzájemné komparaci těchto odklonů od standardního trestního řízení. Není zapomenuto ani na úlohu Probační a mediační služby České republiky při aplikaci odklonů v praxi.

Abstract

Alternative solution of criminal proceedings besides standard criminal proceedings focused on conditional suspension of prosecution and settlement.

Key terms: criminal proceeding, diversions, alternative ways of criminal proceedings, conditional suspension of prosecution, settlement

The work is about ways of punishment of offenders of less serious offences within alternative solution of criminal proceedings. It is focused on two types of diversion from standard criminal proceeding, specifically on conditional suspension of prosecution and settlement.

There is shown the way of punishment of offenders in particular historical eras documenting change of society's bearing of crime and offenders. Than it defines theoretical ways out for implementation of alternatives into criminal law and description of system of alternatives in valid criminal law in the Czech Republic.

Main focus is given to definition of institute of conditional suspension of prosecution and institute of settlement including conditions for its application and cross comparison of such diversion from standard criminal proceedings. It is not forgotten the role of Probation and Mediation service of the Czech Republic by application of such diversion into practice.